

UDK (UDC): 930.253

Omer Zulić*

ULOGA ARHIVA U ZAŠTITI GRAĐE PRIVATIZIRANIH REGISTRATURA

Izvlaček:

Vloga arhiva pri zaštiti gradiva zasebnih ustvarjalcev

Eden pomembnih segmentov bosansko-hercegovske družbe, ki je nastal v procesu tranzicije, je sprememba družbene lastnine v zasebno. S tem je postala aktualna problematika statusa in zaštite arhivskega gradiva, pa tudi vloga pristojnih arhivov, ki zajema po eni strani zaščito gradiva pri privatiziranih ustvarjalcih gradiva (na terenu) in po drugi strani skrb za arhivsko gradivo ustvarjalcev, ki so se znašli v stečajnem postopku. Vloga arhivistov je torej večplastna. Strokovni delavci Arhiva Tuzelskega kantona so pravočasno spoznali to problematiko in pristopili k njenemu reševanju z namenom, da ustrezno zaščitijo arhivsko gradivo. Pričujoči prispevek predstavlja trenutno stanje arhivskega gradiva na osnovi podatkov zunanje službe tuzelskega arhiva ter ponuja smernice za še nadaljnje uspešno delo v smislu zaštite gradiva.

Ključne besede:

dokumentarno gradivo, privatizacija, privatizirane pravne osebe, zakonska regulativa, stečajni postopki, prevzemanje gradiva, Arhiv Tuzelskega kantona.

Abstract:

Archives' Role in Protecting Records of Privatized Legal Entities

One of the important segments of Bosnian society affected by the transition process, is the transformation of social into private ownership. This issue particularly actualized questions concerning the status and protection of archival documents, but also the role of the archives, which on the one hand has to protect current records of privatized legal entities (on the field), and care for archival documents of the same when the bankruptcy procedure is started. Thus, the role of the archives is multiple. Recognizing the importance of a timely response to these processes, employees of the Archives of the Tuzla Canton were actively involved in resolving these issues in order to adequately protect archival documents. This work is based on relevant data gathered by the External Service of the Archives of the Tuzla Canton and it presents the current state of archival documents in the above areas, and offers guidelines for further work, all in order to protect the documents.

Key words:

records, privatization, privatized legal entities, legislation, bankruptcy procedures, acquiring archives, the Archives of the Tuzla Canton.

UVODNE NAPOMENE

Tranzicijski procesi u Bosni i Hercegovini imali su direktnoga uticaja na stanje i stepen sredenosti, odnosno zaštitu arhivske građe, a samim time uticali su neposredno na djelovanje i mobilnost arhivske službe Bosne i Hercegovine. Za arhivske djelatnike i arhivsku službu Bosne i Hercegovine svaki tranzicijski proces usko je vezan za problematiku zaštite registraturne građe, te se u skladu sa

* Omer Zulić, arhivist, Arhiv Tuzlanskog kantona, Ulica Franje Ledera 1, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina.

navedenim, arhivska služba morala aktivno i pravovremeno uključivati u rješavanje mnogobrojnih gorućih pitanja.

Do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, stanje registraturne građe pravnih subjekata u oblasti privrede, odnosno društvenoga sektora bilo je na prilično zadovoljavajućem nivou. Međutim, ratne strahote, razaranja, devastiranja i uništavanja ostavili su mnogobrojne posljedice na cjelokupnu privredu Bosne i Hercegovine. Mnogobrojni privredni kapaciteti su prestali sa radom, mnogi su bili metom razaranja, pljačke i paljenja itd. U takvim okolnostima zaštiti registraturne građe, od strane samih imalaca, poklanjalo se vrlo malo pažnje u cilju njene zaštite i izmiještanja na nove, ratne lokacije. Kao posljedica navedenoga, velike količine značajne arhivske građe su uništene. U takvim okolnostima dočekan je Dejtonski sporazum, nakon kojeg su intenzivirani procesi privatizacije.

U procesima privatizacije stremjenja rukovodećih struktura bila su usmjerena uglavnom na sticanje dobiti. S druge strane, zbog loših modela privatizacije, poslovnost i opstojnost mnogih privrednih subjekata je dovedena u pitanje u kojim okolnostima je problematika zaštite registraturne građe marginalizirana. Dodatan udar na stanje i stepen zaštite građe učinjen je otvaranjem stečajnih postupaka nad nelikvidnim preduzećima, u kojim okolnostima rukovodne strukture nisu uopće obraćale pažnju na arhivsku građu.

U datim okolnostima arhivski djelatnici Arhiva Tuzlanskoga kantona maksimalnim zalaganjem i požrtvovanošću, stavili su se u službu zaštite registraturne građe. Rezultat toga angažovanja jeste zaštita značajne građe od uništavanja, propadanja i nebrige. Naravno, problematika cjelovitog zbrinjavanja i zaštite registraturne građe privatiziranih subjekata, još nije okončana. Iako su privatizacijski procesi u završnoj fazi, briga o zaštiti građe nije završena, jer dolazi do otvaranja stečajnih postupaka, nad znatnim brojem privatiziranih registratura, a što aktualizira pitanje zaštite građe navedenih registratura i mobilnost arhivskih djelatnika.

ZAKONSKA REGULATIVA

Sve promjene uzrokovane tranzicijskim procesima u značajnoj mjeri aktueliziraju problematiku zaštite registraturne građe, što je slučaj i kod procesa privatizacije. S druge strane, uspješnost promjena u društvu i njihovo kvalitetno provođenje veže se prije svega za uređene zakonske okvire djelovanja. Tako je neminovnost pretvorbe društvenoga u privatno vlasništvo vezano prije svega za ustrojavanje zakonske regulative.

Nakon Dejtonskoga sporazuma intenziviran je proces pretvorbe društvenoga vlasništva u privatno. Za provođenje ovoga vrlo značajnoga procesa usvojeni su i posebni propisi. Međutim, postavlja se pitanje u kolikoj mjeri su propisima koji tretiraju pitanje privatizacije zastupljene odredbe koje tretiraju pitanje registraturne građe u istim? Ovo pitanje se prije svega odnosi na problematiku zaštite registraturne građe koja je nastala u ranijim društvenim preduzećima. Naime, pitanje privatizacije u Bosni i Hercegovini, za arhivske djelatnike i arhivsku službu bitno je prije svega sa aspekta uspješnosti rješavanja sudbine registraturne građe u istim.

U postdejtonskome periodu, usvojeni su propisi koji se odnose na segment privatizacije,¹ kao i drugi propisi koji su vezani za oblast privatizacije.² Međutim, navedeni Zakon, kao temeljni propis za provođenje ovoga najbitnijega tranzicijskoga procesa bosansko-hercegovačkoga društva, niti u jednoj odredbi i članu ne nudi rješavanje problematike registraturne građe.

S druge strane, kašnjenje u donošenju arhivskih propisa dodatno je usložnjavalo pravovremeno i adekvatno rješavanje pitanja registraturne građe privatiziranih pravnih lica. Usvajanjem Zakona o arhivskoj djelatnosti Tuzlanskoga kantona,³ napravljeni su pozitivni pomaci po pitanju registraturne građe privatiziranih privrednih subjekata. Istina, ova problematika je i u navedenom Zakonu tretirana samo jednim članom u kome je navedeno da: ustanove, privredna društva i druga pravna lica nastala privatizacijom, koja su bila državno, odnosno društveno vlasništvo, te vjerske zajednice i druga građansko-pravna i fizička lica kao imaoi arhivske i registraturne građe na području kantona, dužni su predati Arhivu građu u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona, osim onoga dijela građe, koji im je neophodan za tekuće poslovanje odnosno obavljanje djelatnosti, što se utvrđuje posebnim zapisnikom.⁴ Znači, navedenim članom Zakona decidno je naloženo da se arhivska i registraturna građa preda nadležnom Arhivu, osim operativnog dijela građe.

U praksi je ostavljena mogućnost da novi vlasnik, odnosno pravni sljednik, preuzme brigu o cjelokupnoj registraturnoj građi, ukoliko je riječ o građi manjeg značaja, (po kategorizaciji iste), i drugo, da se cjelokupna registraturna građa nastala do privatizacije, osim operativnog dijela građe, u skladu sa zakonskom procedurom preda nadležnom Arhivu.

U privatiziranim registraturama, uglavnom je prihvaćena prva alternativa, da se cjelokupna registraturna građa ostavi novom vlasniku, s obavezom istog da sa građom postupa u skladu sa odredbama Zakona o arhivskoj djelatnosti. Sa stručnog aspekta, navedena forma je daleko praktičnija, uzimajući u obzir da je u praksi bila sveprisutna potreba za mnogobrojnom dokumentacijom (dokapitalizacije, revizije i sl.). Naime, u slučaju preuzimanja narušila bi se cjelovitost fonda, čime bi se narušio temeljni uslov preuzimanja građe. S druge strane, u daljnjem ophođenju sa građom, stvarale bi se teškoće kod ostvarivanja prava, od strane građana (radnika) ili drugih fizičkih i pravnih lica, budući da bi se dio građe nalazio kod imaoaca, a drugi kod nadležnog arhiva.

STANJE REGISTRATURNE GRAĐE PRIVATIZIRANIH PRAVNIH LICA NA PODRUČJU NADLEŽNOSTI ARHIVA TUZLANSKOGA KANTONA

Uzimajući u obzir hitnost i bitnost stručnog rješavanja ove problematike stručni radnici Arhiva Tuzlanskoga kantona su uzeli aktivno učešće u zaštiti registraturne građe, te njenom daljnjem zbrinjavanju u skladu sa zakonskim propisima. U cilju dobijanja pravovremenih informacija o privatiziranim subjektima, Arhiv Tuzlanskoga kantona je uspostavio saradnju sa nadležnom Agencijom za privatizaciju. U toku

¹ Zakon o privatizaciji preduzeća, »Sl. novine Federacije Bosne i Hercegovine«, br. 27/97.

² Zakon o privrednim društvima, »Sl. novine Federacije Bosne i Hercegovine«, br. 23/99. i Zakon o kantonalnoj agenciji za privatizaciju, »Sl. novine Tuzlansko-podrinjskog kantona«, br. 3/97.

³ »Sl. novine Tuzlanskoga kantona«, br. 15/00.

⁴ Isto, član 73.

privatizacije od strane stručnih radnika Arhiva TK pokrenut je čitav niz aktivnosti na prevazilaženju teškoga stanja registraturne građe u istim od: kontinuiranih pregleda registraturne građe, nalaganja mjera za otklanjanje nedostataka, davanja uputstava za prevazilaženje propusta do pružanja direktne stručne pomoći mnogim registraturama u procesu privatizacije. Prema dostupnim podacima Agencije za privatizaciju u Tuzlanskom kantonu, zaključno sa 2010. godinom, izvršena je privatizacija u 193 pravna subjekta.⁵ Ovaj podatak se najvećim dijelom odnosi na privatizaciju privrednih subjekata, a manjim dijelom i na javna preduzeća u oblasti komunalnih usluga. Uvidom u evidencije i dosjee Vanjske službe, došlo se do sljedećih rezultata, a po osnovu stanja i stepena provođenja obaveza u skladu sa propisima (vidi tabelu).

Općina	Broj registratura	Nadzor arhiva TK	Količina građe u m ¹	Prostor	Lista	Izlučivanje	Arhivska knjiga	Zadužena osoba: broj i stručna sprema			
								broj	sss	všs	vss
Banovići	12	11	1.110	11	9	7	8	8	7	-	1
Doboj l.	5	4	25	4	1	-	-	1	1	-	-
Gračanica	20	17	2.055	15	11	7	4	11	10	-	1
Gradačac	12	12	570	7	9	6	5	7	6	-	1
Kladanj	12	11	825	6	9	3	2	8	7	1	-
Kalesija	8	7	425	7	5	3	3	3	2	1	-
Lukavac	12	11	2.755	10	10	4	4	6	6	-	-
Sapna	2	2	85	2	2	-	-	2	2	-	-
Srebrenik	10	10	1185	7	8	4	5	6	5	-	1
Tuzla	86	82	15.340	61	75	50	35	52	46	3	3
Teočak	3	1	10	1	1	1	-	-	-	-	-
Živinice	10	10	1.015	8	8	8	6	6	6	-	-
Čelić	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ukupno	193	179	25.360	139	148	90	69	105	93	5	7

Tabelarni pregled stanja registraturne građe i broja privatiziranih pravnih subjekata na području nadležnosti Arhiva Tuzlanskoga kantona⁶

Od ukupnoga broja privatiziranih preduzeća Arhiv Tuzlanskoga kantona uspostavio je stručni nadzor nad 179 ili 93 % registratura.⁷ Ukupna količina registraturne građe nastala u radu ovih registratura iznosi preko 25 hiljada metara dužnih građe. Zahvaljujući pravovremenom i aktivnom angažovanju stručnih zaposlenika Arhiva TK, danas je u potpunosti uspostavljen sistem zaštite registraturne građe u privatiziranim registraturama. Stalnom prisutnošću na terenu, edukacijom arhivara, jačanjem svijesti o značaju i neophodnosti zaštite građe, u funkciji memorije društva, nivo zaštite građe privatiziranih registratura je podignut na zadovoljavajući nivo. U prilog tome govori i činjenica, da nije bilo slučajeva zbrinjavanja, odnosno preuzimanja građe u Arhiv TK, po osnovu ugroženosti iste.

⁵ Privatizacija u Tuzlanskom kantonu još uvijek nije privedena kraju. Naime, na privatizaciju čeka još uvijek, istina manji broj registratura, uglavnom javnih preduzeća.

⁶ Evidencije Vanjske službe Arhiva Tuzlanskoga kantona.

⁷ Manji broj registratura nad kojima nije direktno uspostavljen nadzor, odnose se uglavnom na registrature čiji su pravni sljednici drugi pravni subjekti, kao što je slučaj sa »Bingo« d.o.o. Tuzla koji je pravni sljednik »Bosnatex« Živinice, »Veleteks« Tuzla, itd. s tim da Arhiv TK vrši kontinuirani nadzor nad istim.

Stalna stručna komunikacija na relaciji Arhiv TK - privatizirane registrature, ali i obratno, predstavljaju dobru osnovu za definitivno uređenje i zaštitu registraturne građe privatiziranih registratura. Budući da je ostvaren primarni cilj, zaštite arhivske građe u nastajanju, Arhiv TK, je započeo aktivnosti na preuzimanju arhivske građe privatiziranih registratura, koje pripadaju Prvoj kategoriji.⁸ Naravno, dosadašnji rezultati i uspjesi na planu zaštite građe privatiziranih registratura, svakako trebaju biti poticaj za daljnje uređenje i unapređenje zaštite registraturne građe privatiziranih registratura.

Jedna od propratnih pojava privatizacije jeste otvaranje stečajnih postupaka, nad određenim brojem privatiziranih registratura, a usljed loših finansijskih rezultata i poslovanja istih. Uzmimo li se u obzir sve negativne okolnosti tranzicijskog perioda (agresija, razaranja, gubitak tržišta, odliv stručnih kadrova, loši modeli privatizacije i sl.), onda svakako ne čudi pojava loše poslovnosti i opstojnosti firmi. Međutim, otvaranjem ovog problema, registraturna građa istih je došla na udar, budući da loše poslovanje za sobom povlači i marginaliziranje pitanja zaštite arhivske građe. Ponovno su stručni zaposlenici Arhiva TK, morali hitno reagovati, jer u postupku otvaranja stečaja, pitanje zaštite arhivske građe, prevashodno zavisi od mobilnosti i pravovremenog djelovanja arhivskih djelatnika. Pozitivna okolnost u zbrinjavanju građe, leži u činjenici da je Arhiv TK, od samog početka ostvario dobru saradnju sa stečajnim upravicima, a što je svakako uticalo na stepen zaštite arhivske građe.

Od 193 privatiziranih pravnih subjekata, u 34 je uveden stečajni postupak, usljed lošeg finansijskog poslovanja i rezultata rada. Od navedenog broja, do sada je u Arhiv TK Tuzla preuzeto 19 arhivskih fondova, koji su preuzeti u registraturno sređenom stanju.⁹ Ukupna količina iste iznosi 715 metara dužnih preuzete arhivske građe. Naime, u registraturama, čija je građa bila predmetom preuzimanja, isto je vršeno u skladu sa procedurom, što je podrazumijevalo formiranje komisije za sređivanje registraturne građe, normativno uređenje, ukoliko isto nisu imale (ili izmjene i dopune normativnih akata), razvrstavanje građe, odabiranje, izlučivanje, popisivanje arhivske građe, signiranje registraturskih jedinica pakovanja. Takođe je ispoštovana procedura podnošenja zahtjeva za preuzimanje građe, potpisivanje zapisnika o primopredaji i sl. Dakle, bez obzira na teško stanje nakon otvaranja stečaja u pomenutim registraturama, pravovremenim i prije svega stručnim angažmanom arhivskih zaposlenika, pitanje zaštite arhivske građe nije dovedeno u pitanje.

Pitanje preuzimanja arhivske građe privatiziranih pravnih subjekata, takođe je pred Arhiv TK postavilo nove zahtjeve, a koji su se reflektovali na povećani obim poslova Službe sa korisnicima, a zbog uvećanog broja zahtjeva vezanih za ostvarivanje prava, uglavnom iz oblasti radnih odnosa. Tu je došao do izražaja problem necjelovitih fondova, kao posljedica ratnih razaranja, te u svezi s tim i pitanje mogućnosti ostvarivanja prava radnika.

⁸ Arhiv TK, je 2008. godine izvršio preuzimanje arhivske građe JP za vodoprivrednu djelatnost »Spreča« d.d. Tuzla, a radi se o registraturi Prve kategorije. Na dinamiku preuzimanja arhivske građe u značajnoj mjeri je uticala i recesija, koja je usporila provođenje navedene obaveze, usljed nedostatka finansijskih sredstava neophodnih za nabavku arhivske opreme.

⁹ Od navedenog broja otvorenih stečajnih postupaka, samo u jednoj registraturi je uspješno izvršeno restrukturiranje, te je registratura nastavila uspješno sa radom (»Majevica« Srebrenik), dok je kod svih ostalih stečajni postupak okončan likvidacijom, odnosno brisanjem pravnog lica iz sudskog registra.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Uzimajući u obzir aktuelno stanje registraturne građe, u segmentu privatiziranih registratura, neophodno je nastaviti, u kontinuitetu, aktivnosti u cilju konačnog rješavanja problematike registraturne građe. Stoga je neophodna sistematska i koordinirana akcija svih sudionika u procesu privatizacije, od nadležnih Arhiva, imalaca registraturne građe, Agencija za privatizaciju, nadležnih sudova, stečajnih upravnika. Budući da postoji čitav niz objektivnih, ali i subjektivnih razloga koji utiču na kvalitetno rješavanje ove problematike, Arhivi bi u narednom periodu trebali raditi na slijedećem:

- raditi na izmjeni i dopuni propisa koji tretiraju problematiku registraturne građe privatiziranih subjekata, kako bi oni u potpunosti odgovorili zahtjevima vremena,
- upoznavanje rukovodnih struktura sa važećim propisima, te njihovo uključivanje u rješavanje ove problematike (formiranje komisije za sređivanje registraturne građe, izradu evidencija i popisa, obezbjeđivanje sredstava itd.),
- kontinuirano prisustvo arhivista na terenu u cilju prikupljanja neophodnih informacija vezanih za stanje registraturne građe, kontinuirano praćenje stanja registraturne građe u predmetnim registraturama, nalaganje mjera, praćenje izvršenja istih,
- stalno prikupljanje informacija od strane Kantonalne agencije za privatizaciju i nadležnog suda, kako bi se pravovremeno dobijale informacije o privatiziranim registraturama, te informacije o otvaranju stečajnih postupaka u istim,
- na osnovu prikupljenih podataka, kao i postojećih evidencija (evidencije Vanjske službe, baze podataka) uraditi precizne analize vezane za registraturnu građu (količina građe, vrste građe, vremenski raspon građe, stanje u kojem se građa nalazi itd.), te markirati registrature u kojima stanje registraturne građe nije zadovoljavajuće, te u tom smislu staviti akcenat i odrediti prioritete zaštite građe,
- intenzivirati aktivnosti i saradnju sa osnivačima, kao i širom društvenom zajednicom u cilju prevazilaženja materijalnih i kadrovskih pretpostavki nadležnih arhiva, u cilju konačnog rješavanja ove problematike (obezbjeđivanje prostora i opreme za prihvatanje građe, kao i novih radnika koji bi radili na obradi preuzete građe, odnosno njenoj zaštiti),
- izvršiti valjanu valorizaciju, ali i revalorizaciju, s obzirom na necjelovitost fondova, te na osnovu toga utvrditi prioritete za preuzimanje,
- kontinuiran nadzor nad registraturnom građom, nastalom nakon privatizacije, odnosno upoznavanje rukovodnih struktura sa obavezom provođenja odredbi zakona u pogledu zaštite arhivske građe, ne samo do privatizacije, nego i nakon provođenja iste; činjenica je da i nakon promjene vlasničkih odnosa uloga i vrijednost registraturne građe koja se stvara nije izmijenjena,
- vršiti preuzimanje arhivske građe, u skladu sa kategorizacijom, a što se pravashodno odnosi na privatizirane registrature Prve kategorije.

SUMMARY

ARCHIVES' ROLE IN PROTECTING RECORDS OF PRIVATIZED LEGAL ENTITIES

Taking into account the actual condition of the records in the segment of privatized legal entities, it is necessary to continue activities in order to resolve the final issues of current records. This requires a systematic and coordinated action by all stakeholders in the process of privatization, from the relevant archives, holders of current records, the Privatization Agency, the competent courts and the bankruptcy trustee. Because there are a number of objective and subjective reasons that affect the quality resolution of this issue, archives should in future be working on the following:

- Work on amendments to the regulations that deal with issues of current records of privatized entities, so that they fully meet the requirements of the times.
- Understand management structures with the applicable regulations, and their involvement in resolving this problem (the commission for the settlement of current records, making records and lists, provision of funds, etc.)
- Continuing presence of archivists in the field to collect the necessary information regarding the state of current records, continuous monitoring of current records of the relevant entity, ordering measures, monitoring of the execution thereof.
- Permanent collection of information from the Cantonal Agency for Privatization and the competent court, to promptly obtain information on the privatized entity, and information about the opening of insolvency proceedings in the same.
- Based on data collected, as well as existing records (records of External Services, database) make a precise analysis related to current records (the amount of materials, types of materials, the time range of material, the condition records, etc.), and mark legal entities where the condition of current records is not satisfactory, and in that sense, emphasize and prioritize the protection of documents.
- To intensify the activities and cooperation with the founders, as well as throughout the community in order to overcome the material and personnel prerequisites of the relevant archives, for the final resolution of this problem (providing space and equipment for acquiring archives, as well as new employees who would work on processing the acquired material, or its care).
- Conduct a proper appraisal, and reappraisal, due to the incompleteness of the fonds, and on that basis determine priorities for acquiring archives.
- Continuous monitoring of current records, developed after privatization and introduction of management structure with the obligation to enforce the provisions of law regarding the protection of archives, not only prior to privatization, but also after it was conducted. The fact is that even after a change of ownership the role and value of current records that are created does not change.
- Acquire archives in accordance with the categorization, which are related to privatized legal entities of the First category.